

MICHAŁ SZYMAŃSKI

UNIwersytet Jagielloński
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI
E-MAIL: MICHAL.ADAM.SZYMANSKI@GMAIL.COM

DATA ZGŁOSZENIA: 5.01.2018
DATA PRZYJĘCIA DO DRUKU: 9.04.2018

Program i doktryna Narodowodemokratycznej Partii Niemiec a swoboda działalności partii politycznych w demokratycznym państwie prawa

STRESZCZENIE

Doktryna i program Narodowodemokratycznej Partii Niemiec (NPD) budzi ogromne kontrowersje. Jej członkowie oskarżani są o neonazizm. W Polsce zasłynęli postulatami rewizji granic. Federalny Trybunał Konstytucyjny dwukrotnie rozstrzygał, czy partia ta powinna zostać zdelegalizowana. Tekst analizuje aktualny program NPD (oraz przykładowe wywiady z aktywistami) pod kątem jego ewentualnej niezgodności ze standardami przyjętymi w państwach demokratycznych. Wskazuje on, że jakkolwiek postulaty te mają charakter nacjonalistyczny, to nie zakładają budowy państwa totalitarnego (a wręcz zakładają wzmocnienie niektórych mechanizmów demokratycznych), a partia nie nawołuje w żaden sposób do pozbawiania kogokolwiek jego elementarnych praw. Reasumując, należałoby przyjąć, że mechanizm delegalizacji partii politycznych powinien być bardzo szczegółowo uregulowany, by demokracja, nawet ta „zdolna do obrony”, nie stała się swoim wypaczeniem.

SŁOWA KLUCZOWE

nacjonalizm, neofaszyzm, neonazizm, Niemcy, NPD

Wstęp

Działalność Narodowodemokratycznej Partii Niemiec (NPD) od wielu lat budzi kontrowersje zarówno za naszą zachodnią granicą, jak i w naszym kraju. Ugrupowanie zasłynęło m.in. szeregiem akcji skierowanych przeciw-

ko Polakom zamieszkującym wschodnie landy¹ oraz postulatem rewizji granic, co miałyby polegać na powrocie Pomorza i Śląska do Niemiec².

¹ Przykłady antypolskich akcji NPD: akcja plakatowa „Zatrzymać inwazję Polaków” w Meklemburgii w 2009 roku: *Zatrzymać inwazję Polaków. NPD musi zdjąć antypolskie plakaty*, [online] http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,7058156_Zatrzymac_inwazje_Polakow___NPD_musi_zdjac_antypolskie.html [dostęp: 4.11.2017]; analogiczna akcja w 2011 roku „Chronić miejsca pracy – zamknąć granice!": *Antypolskie hasła i plakaty w kampanii NPD*, [online] <http://www.rp.pl/artukul/702986-Antypolskie-hasla-i-plakaty-w-kampanii-NPD.html#ap-1> [dostęp: 4.11.2017]. W 2013 roku w przygranicznych miejscowościach NPD domagało się wyrzucenia z kraju „obcokrajowców-kryminalistów” – akcja ta jednoznacznie odnosiła się do ludności polskiej: *Niemcy: Na ulicach zawisły antypolskie plakaty*, [online] <http://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-niemcy-na-ulicach-zawisly-antypolskie-plakaty,nld,1013949> [dostęp: 4.11.2017].

² Udo Voigt, były lider NPD, domagał się w 2006 roku przywrócenia „historycznych granic” Niemiec. Zob. *Niemiecki rząd: „nie” rewizji granic*, [online] <http://www.iap.pl/?id=wiadomosci&nwiad=62997> [dostęp: 4.11.2017]. W 2008 roku telewizja TVN wyemitowała program „Superwizjer” poświęcony NPD. Między innymi przedstawione zostało berlińskie biuro NPD, widać też mapę Prus Królewskich. Padają słowa, że „Gdańsk, Wrocław i Szczecin są tak samo niemieckimi miastami jak Berlin”. Jest to moim zdaniem oczywiste nawiązanie do piosenki jawnie neonazistowskiego zespołu Landser, który śpiewa „Danzig, Breslau und Stettin sind deutsche Städte wie Berlin!”. Inny utwór tej grupy, *Polacken Tango*, członkowie NPD śpiewają podczas spotkania towarzyskiego. Oto jego refren: „Wenn bei Danzig die Polen-Flotte im Meer versinkt / und das Deutschland-Lied auf der Marienburg erklingt / Dann zieht die Wehrmacht mit ihren Panzern in Breslau ein / Und dann kehrt Deutschlands Osten endlich wieder heim” (Gdy w pobliżu Gdańska Polska Marynarka Wojenna w morzu zatonię / A hymn Niemiec z Malborka się rozlegnie / Wówczas Wehrmacht nadciągnie do Wrocławia czołgami, a wschodnie granice Niemiec wrócą do macierzy) – zob. *Neonaziści wychodzą z cienia*, [online] <http://superwizjer.tvn.pl/aktualnosc,984,n/neonazisci-wychodza-z-cienia,41220.html> [dostęp: 4.11.2017]; *Landser: Danzig, Breslau und Stettin*, [online] http://www.tekstowo.pl/piosenka,landser,danzig_breslau_und_stettin.html [dostęp: 4.11.2017]; *Landser: Polacken Tango*, [online] http://www.tekstowo.pl/piosenka,landser,polacken_tango.html [dostęp: 4.11.2017]. Należy odnotować, że aktualny lider partii, Frank Franz, jakkolwiek nie odcina się jednoznacznie od postulatu swojego poprzednika, to znacznie łagodzi antypolską retorykę ugrupowania: „znam oczywiście obarczone historią relacje między Niemcami i Polakami. Ale – w czasie najwyższej konieczności, gdy chodzi także o to, czy Europa pozostanie kontynentem Europejczyków, każdy szczery polski nacjonalista i bojownik o wolność jest mi naturalnie bliższy niż zakłamani i antyniemieccy politycy w Bundestagu (parlament), którzy sprzedają i zdradzają nasz naród. Europa musi wspólnie działać na rzecz tego, aby pozostała naszym domem. Później możemy dyskutować o innych sprawach” – *Lider NPD: „Polski nacjonalista jest mi bliższy niż zdrajcy z Bundestagu”*, [online] <http://www.nacjonalista.pl/2016/09/10/lider-mpd-polski-nacjonalista-jest-mi-blizszy-niz-zdrajcy-z-bundestagu/> [dostęp: 4.11.2017]. Z kolei Pierre Dornbrach, lider młodzieżówki NPD, Młodych Narodowych Demokratów (JN – *Junge Nationaldemokraten*), przekonywał na łamach polskiego miesięcznika narodowo-radykalnego „Szturm”: „JN zapraszało do siebie

Z kolei w skali globalnej NPD może być kojarzona przede wszystkim z uczestnictwem w kontrowersyjnych marszach ekstremistów organizowanych rokrocznie w Dreźnie celem upamiętnienia ofiar bombardowań, jakich doświadczyło miasto podczas II wojny światowej³.

Partia powstała w 1964 roku i miała na celu zjednoczenie radykalnych pravicowców, działających w państwie, w którym poglądy nacjonalistyczne naznaczone były piętnem nazizmu i w którym odwoływanie się do narodowosocjalistycznego dziedzictwa było surowo zabronione. Na jej czele stanął Adolf von Thadden. Już w 1969 roku partia uzyskała 4,3% głosów w wyborach do Bundestagu, czyli niewiele poniżej progu wyborczego. Mimo że na początku lat siedemdziesiątych NPD na dwie dekady popadła w stagnację, w ciągu swojego istnienia wielokrotnie miała przedstawicieli w landtagach⁴.

Kontrowersyjna działalność NPD sprawiła, że zgodność programu i działań ugrupowania z ustawą zasadniczą Republiki Federalnej Niemiec była przedmiotem badań Federalnego Trybunału Konstytucyjnego. Niemiecka ustawa zasadnicza w art. 21 ust. 2 przewiduje, że „działalność partii, których cele lub zachowania członków naruszają lub zagrażają demokratycznemu porządkowi konstytucyjnemu lub które zagrażają stanowi posiadania Republiki Federalnej Niemiec, jest sprzeczna z konstytucją. O sprzeczności z konstytucją rozstrzyga Trybunał Konstytucyjny”⁵. Są to przepisy wynika-

już Polaków. Należycie do naszej rodziny, tak samo jak Hiszpanie, Brytyjczycy, Duńczycy, Szwedzi i tak dalej. Podziwiam Polaków i pozostałych wschodnich Europejczyków, ponieważ jesteście ludźmi opornymi, przeciwstawiającymi się dekadencji. Nie ma u was takiego multikulturalizmu, jak w Niemczech. Co więcej, cenicie sobie tradycję. W Niemczech Polacy mają również reputację ludzi ciężko pracujących. Niektórzy niemieccy nacjonaści postrzegają Polskę inaczej. Lecz coraz więcej z nich otwiera się na Europę, a zatem również na wasz kraj. To jest nasze zadanie, przekonywać własnych towarzyszy, że najważniejszą kwestią jest ocalenie i pobudzenie do życia Zachodu” – zob. „*Należycie do naszej rodziny*” – wywiad z Pierre'em Dornbrachem, liderem młodzieżówki NPD – *Junge Nationaldemokraten*, [online] <http://szturm.com.pl/index.php/miesiecznik/item/246-nalezycie-do-naszej-rodziny-wywiad-z-pierre-em-dornbrachem-przedstawicielem-mlodziezowki-npd-junge-nationaldemokraten> [dostęp: 4.11.2017].

³ Przykładowo w artykule z „Guardiana” z 2005 roku opisany został marsz z okazji 60. rocznicy nalotu na Drezno. Wypowiadający się w nim radykałowie deklarują się jako elektorat NPD. Zob. *Neo-Nazis upstage Dresden memorial*, [online] <https://www.theguardian.com/world/2005/feb/14/secondworldwar.germany> [dostęp: 4.11.2017].

⁴ M. Kosman, P. Malendowicz, *Głos polskich i niemieckich nacjonalistów w debacie na temat integracji europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2015, nr 9, s. 313.

⁵ Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 roku, zmieniona ostatnio w dniu 29 lipca 2009 roku (BGBl. I S. 2248).

jące z koncepcji „demokracji zdolnej do obrony” (*wehrhafte Demokratie* bądź *streibare Demokratie*, czyli „demokracja wojownicza”)⁶. Dla porównania art. 13 Konstytucji RP stanowi, że „zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa”. Widać wyraźnie, że polska ustawa zasadnicza o wiele ostrożniej podchodzi do ograniczenia pluralizmu politycznego niż jej niemiecka odpowiedniczka. Niemiecki sąd konstytucyjny skorzystał z tych przepisów w walce ze środowiskami posthitlerowskimi w 1952 roku, wydając wyrok 1 BvB 1/51, w którym zdecydował o rozwiązaniu Socjalistycznej Partii Rzeszy⁷. W wyroku z 18 marca 2003 roku trybunał z Karlsruhe stwierdził jednak, że jakkolwiek działalność partii ma charakter ekstremistyczny, to biorąc pod uwagę liczbę agentów Urzędu Ochrony Konstytucji, którzy zinfiltrowali NPD, nie można obiektywnie uznać, na ile zachowania zagrażające konstytucyjnemu łaadowi Niemiec są wynikiem radykalnych poglądów niemieckich nacjonalistów, a na ile rezultatem prowokacji służb specjalnych RFN. Według trybunału aż 30 spośród 200 członków Krajowego Komitetu Wykonawczego NPD było płatnymi informatorami tajnych służb i tym samym mogli oni manipulować polityką ugrupowania⁸. Kolejne orzeczenie ogłoszone zostało 17 stycznia 2017 roku, a w nim niemiecki sąd konstytucyjny stwierdził, że działalność NPD stoi w sprzeczności z niemiecką ustawą zasadniczą, niemniej jednak marginalny charakter partii i znikome prawdopodobieństwo przejęcia władzy przez to ugrupowanie sprawia, że państwo może tolerować jego istnienie⁹. Nie wnikając w ocenę samej, wyjątkowo dziwnej, konstrukcji prawnej, jaką posłużył się trybunał, w niniejszym artykule chciałbym przeanalizować program i działalność Narodowodemokratycznej Partii Niemiec, a także spróbować ocenić, czy należy traktować ją jako partię neonazistowską, dążącą do odtworzenia totalitarnego ustroju w Niemczech, czy też jako partię co prawda radykalnie nacjonalistyczną i kontestującą obecny system polityczny, niemniej jednak niedążącą do powtórki z brunatnej przeszłości narodu niemieckiego.

⁶ M. Pach, *Niemiecka koncepcja demokracji zdolnej do obrony (zarys problematyki)*, „Przegląd Konstytucyjny” 2017, nr 2, s. 56.

⁷ 1 BvB 1/51.

⁸ 2 BvB 1/01.

⁹ 2 BvB 1/13.

Niniejszy artykuł skupia się przede wszystkim na analizie doktryny niemieckich narodowych demokratów. W tym celu w niniejszym tekście głównym przedmiotem badań będzie program polityczny NPD, czyli – jak pisał Roman Tokarczyk – „zespół funkcjonalnie i pragmatycznie powiązanych idei politycznych, które za pomocą ruchu politycznego zakładają skuteczne ich osiągnięcie”¹⁰. Jest to propozycja „praktycznego” zastosowania doktryny politycznej w rzeczywistości, a jednocześnie bardzo dobry materiał źródłowy. Należy podkreślić, że nie będzie to jedyne źródło badań – przywoływane zostaną przykładowo inne dokumenty partyjne czy wypowiedzi liderów ugrupowania. Faktem jest, że w dzisiejszym świecie „doktryna polityczna [...] jest [...] pojęciem często nadużywanym w publicystyce i nauce politologii”¹¹, jednak ograniczenie się wyłącznie do „programu politycznego” byłoby moim zdaniem zbyt wąskim zawężeniem, zwłaszcza w ramach studiów nad ekstremizmem politycznym i jego zagrożeniem dla konstytucyjnego ładu. Z drugiej jednak strony również analiza programu politycznego została ograniczona wyłącznie do tych aspektów, które mogą być istotne z punktu widzenia badań nad radykalizmem pravicowym, tj. stosunku do państwa demokratycznego, konstytucji, mniejszości narodowych czy (zwłaszcza w kontekście polityki niemieckiej) dziedzictwa narodowosocjalistycznego.

Artykuł ten stawia sobie za cel ustalenie, w oderwaniu od jakichkolwiek emocji natury politycznej (w szczególności antagonizmów narodowościowych i sympatii bądź antypatii do nacjonalizmu niemieckiego¹²), czy w Republice Federalnej Niemiec partia niemieckich radykalnych pravicowców jest, jak przedstawiają jej przeciwnicy, legalnie działającym narzędziem neonazistowskiej propagandy oraz zagrożeniem dla konstytucyjnego porządku, czy też ugrupowaniem co prawda antysystemowym i kontrowersyjnym, ale działającym w sposób dopuszczalny w dojrzałej demokracji. Jednocześnie autor niniejszego tekstu żywi przeświadczenie, że odpowiedź na to pytanie ma charakter uniwersalny i może być przydatna również na gruncie polskiego konstytucjonalizmu. W ciągu roku, od kiedy niemiecki Trybunał Konstytucyjny badał legalność działalności NPD, do dnia dzisiejszego w Europie

¹⁰ R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Warszawa 2010, s. 39.

¹¹ M. Nieć, *Komunikowanie polityczne w nowoczesnym państwie*, Warszawa 2013, s. 97.

¹² Przykładowo w jednym z artykułów opublikowanych w „Roczniku Integracji Europejskiej” NPD określona została mianem „cieszącego się wątpliwą sławą ugrupowania neonazistowskiego”. W moim odczuciu jest to język dopuszczalny w publicystyce, niekoniecznie jednak w pracy badawczej. Zob. M. Kosman, *Programy niemieckich partii politycznych w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku. Wybrane aspekty*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2014, nr 8, s. 296.

Zachodniej kilkakrotnie badano legalność bądź zdecydowano się na delegalizację ugrupowań radykalnie prawicowych, a w Polsce środowiska liberalne i lewicowe nawoływały do zdelegalizowania polskich ugrupowań narodowych, w szczególności Obozu Narodowo-Radykalnego¹³. Przez wiele dni polska opinia publiczna była zszokowana materiałem dziennikarskim prezentującym działalność nacjonalistycznego ugrupowania „Duma i Nowoczesność”, którego członkowie, według nagrań zawartych w reportażu telewizji TVN24, mieli celebrować urodziny Adolfa Hitlera. Do sądu został już skierowany wniosek o delegalizację tego stowarzyszenia¹⁴. Ze względu na fakt, że ugrupowania narodowe zyskują na znaczeniu w wielu państwach europejskich, próba odpowiedzi na pytanie, jak bardzo tolerancyjna może być demokracja dla swoich przeciwników i kiedy ma prawo się bronić, wydaje się kluczowa dla europejskiej nauki prawa konstytucyjnego.

1. Doktryna NPD na podstawie programu partii i innych źródeł – informacje podstawowe

Aktualny program Narododemokratycznej Partii Niemiec nosi tytuł *Arbeit. Familie. Vaterland* (Praca. Rodzina. Ojczyzna)¹⁵. Składa się on z 19 rozdziałów i są to: 1. *Grundlage des Staates ist das Volk* (Fundamentem państwa jest naród¹⁶), 2. *Grundlage unseres Volkes ist die deutsche Familie* (Podstawą

¹³ W ostatnich miesiącach doszło do delegalizacji brytyjskiej organizacji neonazistowskiej National Action oraz działającego w Finlandii Nordyckiego Ruchu Oporu. Z kolei słowacki Trybunał Konstytucyjny badać będzie działalność Partii Ludowej Naszej Słowacji, której liderem jest Marian Kotleba. Zob. *Čižnár dal návrh na rozpustenie Kotlebovej strany*, [online] https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/430584-ciznar-dal-navrh-na-rozpustenie-kotlebovej-strany/?utm_source=pravda&utm_medium=hp-box&utm_campaign=shp_rightbox [dostęp: 23.03.2018]; *Far-right group National Action to be banned under terror laws*, [online] <http://www.bbc.co.uk/news/uk-38286708> [dostęp: 23.03.2018]; *Nordycki Ruch Oporu zdelegalizowany. „Szerzy mowę nienawiści”*, [online] <https://www.tvp.info/35030388/nordycki-ruch-oporu-zdelegalizowany-szerzy-mowe-nienawisci> [data dostępu: 23.03.2018].

¹⁴ *Jest wniosek o rozwiązanie Dumy i Nowoczesności za świętowanie urodzin Hitlera*, [online] <https://www.tvn24.pl/katowice,51/jest-wniosek-o-rozwiazanie-dumy-i-nowoczesnosci,815653.html> [dostęp: 16.02.2018].

¹⁵ *Arbeit. Familie. Vaterland. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD)*, Berlin 2013.

¹⁶ Należy zwrócić uwagę na specyfikę niemieckiego słowa *Volk*, oznaczającego dosłownie „lud”, używanego jednak powszechnie jako „naród”. Termin ten powszechnie kojarzony jest z etnicznym narodem. Używany był od XIX wieku przez niemieckie środowiska nacjonalistyczne (volkistowskie) i stąd przyjęty został przez narodowych socja-

naszego narodu jest niemiecka rodzina), 3. *Alle Staatsgewalt geht vom deutschen Volke aus* (Wszelka władza państwowa pochodzi od niemieckiego narodu), 4. *Die Wirtschaft muss dem Volke dienen* (Gospodarka musi służyć ludziom), 5. *Die raumorientierte Volkswirtschaft als wirtschaftspolitische Alternative* (Przestrzennie zorientowana gospodarka narodowa alternatywną polityką gospodarczą), 6. *Nationale Währungs-, Steuer- und Finanzpolitik* (Narodowa polityka monetarna, fiskalna i finansowa), 7. *Sozialpolitik als nationale Solidarität* (Polityka socjalna jako narodowa solidarność), 8. *Nationale Gesundheitspolitik* (Narodowa polityka zdrowotna), 9. *Nationale Rentenpolitik* (Narodowa polityka emerytalna), 10. *Deutschland den Deutschen* (Niemcy dla Niemców), 11. *Deutsche Souveränität und das Europa der Völker* (Niemiecka suwerenność i Europa Narodów), 12. *Aussenpolitische Grundsätze* (Zasady polityki zagranicznej), 13. *Schuld kult beenden* (Odrzucenie kultu winy¹⁷), 14. *Landwirtschaft und Naturschutz* (Rolnictwo oraz ochrona przyrody), 15. *Energie- und Verkehrspolitik* (Polityka energetyczna i transportowa), 16. *Bildung und Kultur* (Edukacja i kultura), 17. *Reform des Rechtssystems* (Reforma systemu prawnego), 18. *Innere Sicherheit* (Bezpieczeństwo wewnętrzne), 19. *Wehrpolitik auf nationaler Grundlage* (Polityka militarna w skali krajowej)¹⁸.

W niniejszym artykule analizie poddano kilka najbardziej fundamentalnych dla ustroju państwa rozdziałów, takich jak rozdział 1., 3., 4., 7., 17., 18. i 19., a także te, których wymowa może wskazywać na radykalny nacjonalizm ugrupowania: a są nimi rozdziały 10., 11. i 13.

listów. Z drugiej strony słowo to nie musi wcale mieć nacechowania rasistowskiego, czego najlepszym dowodem jest fakt, że obowiązująca w Niemczech ustawa zasadnicza zakłada między innymi suwerenność narodu – *Volkssouveränität* (art. 20 ust. 2 ustawy zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec), zaś niemieckie sądy, włącznie z Federalnym Trybunałem Konstytucyjnym, orzekają „w imieniu Narodu” – *im Namen des Volkes* (§25 ust. 4 BVerfGG, §311 ust. 1 ZPO, §268 ust. 1 StPO, §117 ust. 1 pkt. 1 VwGO, §105 ust. 1 pkt. 1 FGO, §132 ust. 1 pkt. 1 SGG). Z tego względu, jakkolwiek pojęcie to może wywoływać, szczególnie poza krajami niemieckojęzycznymi, skojarzenie z ideologią narodowosocjalistyczną, taka interpretacja byłaby zbyt daleko idąca.

¹⁷ Terminem *Schuld kult* („kult winy”) określa się w niemieckich środowiskach narodowych powszechne przeświadczenie, że naród niemiecki jest zobowiązany wziąć na siebie ciężar odpowiedzialności za koszmar II wojny światowej i dokonywanych w tym okresie zbrodni. Radykalna niemiecka prawica ów „kult winy” zdecydowanie odrzuca. Zob. K. Weissmann, *Schöpfer des Schuld kults*, „Junge Freiheit” X 2013, 42/13/11.

¹⁸ *Arbeit...*, op. cit., s. 4–6.

1.1. Narodowa demokracja według NPD

Ugrupowanie odwołuje się do etnicznego pojęcia narodu, traktując go jako wspólnotę ukształtowaną przez pochodzenie, język, doświadczenia historyczne i wartości. Jednoznacznie zaznacza ono różnicę pomiędzy społeczeństwem oraz wspólnotą narodową, w szczególności odrzucając ideę społeczeństwa wielokulturowego. NPD zakłada, że podstawowym celem polityki państwa powinno być „zachowanie narodu oraz wszystkich jego członków” (*Die Erhaltung unseres Volkes und der Schutz für alle seine Teile müssen oberste Ziele deutscher Politik sein*)¹⁹.

Ugrupowanie, co warte podkreślenia i co przeczy tezie o jego totalitarnym charakterze, domaga się zapewnienia niezależności władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, odpowiedniego dostępu do środków masowego przekazu dla wszelkich organizacji społecznych oraz zagwarantowania suwerenności narodu poprzez wzmocnienie instytucji referendum na wszystkich szczeblach. Partia domaga się także bezpośrednich wyborów prezydenta Niemiec²⁰. Nie powinno też specjalnie dziwić, że NPD sprzeciwia się ograniczaniu zasady samostanowienia narodu poprzez przekazywanie kompetencji do wydawania aktów prawnych na rzecz Unii Europejskiej, a także ONZ i WTO²¹. Ugrupowanie stwierdza, że RFN nie posiada konstytucji, która miałaby legitymizację narodu²², i domaga się referendum konstytucyjnego²³. W rozdziale „Niemiecka suwerenność i Europa Narodów” pojawia się argument, że proces konstytucyjny w Niemczech jeszcze się nie zakończył, na co wskazuje art. 146 ustawy zasadniczej²⁴.

¹⁹ Ibidem, s. 11.

²⁰ Ibidem, s. 14–15.

²¹ Ibidem, s. 14.

²² Jakkolwiek teza ma, co oczywiste, uderzać w system polityczny RFN oraz ustawę zasadniczą z 1949 roku, będącą częścią polityki denazyfikacji Niemiec, to jednak historycznym faktem jest, że ów akt uchwalony został z pominięciem ogólnonarodowego referendum i miał mieć charakter jedynie tymczasowy. S. Bożyk, *Niemcy*, [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, red. S. Bożyk, M. Grzybowski, Białystok 2012, s. 129.

²³ *Arbeit...*, op. cit., s. 14.

²⁴ Ibidem, s. 30. Art. 146 ustawy zasadniczej RFN brzmi: „Dieses Grundgesetz, das nach Vollendung der Einheit und Freiheit Deutschlands für das gesamte deutsche Volk gilt, verliert seine Gültigkeit an dem Tage, an dem eine Verfassung in Kraft tritt, die von dem deutschen Volke in freier Entscheidung beschlossen worden ist” (Niniejsza ustawa zasadnicza, która obowiązuje cały Naród niemiecki po uzyskaniu jedności i wolności Niemiec, traci moc obowiązywania w dniu, w którym wejdzie w życie Konstytucja przyjęta przez Naród niemiecki w drodze wolnej decyzji”).

Z kolei lider Młodych Narodowych Demokratów w przytaczanym już tekście argumentował:

Dziś nie jesteśmy suwerenni. Obecna sytuacja w Niemczech pokazuje to. Żaden reprezentant rządu nie zapytał Niemców, czy życzyli sobie następnej fali uchodźców [...]. Świadomość korzeni jest też ważna. Musimy wiedzieć, kim jesteśmy. Tożsamość to klucz do lepszej przyszłości. Mamy więc dwa słowa: Narodowa Demokracja. Zawierają one w sobie porządek państwowy na rzecz narodu. Termin „demokracja” jest bardzo kontrowersyjny, ponieważ większość partii i organizacji twierdzi, iż są prawdziwymi demokratami. Trudno zatem dokonać rozróżnienia i odnaleźć właściwy sens tego słowa. Jeżeli NPD mówi o demokracji, to ma na myśli porządek dla dobra narodu niemieckiego. Jednak dziś demokrację wiąże się z ideologią równości oraz ludzkości. Jak to ujął zasłużony Niemiec, Carl Schmitt: „ktokolwiek przywołuje ludzkość, ma na celu oszustwo”. To prawda. W innych słowach możemy powiedzieć: ludzie istnieją poprzez różnorodność. Nie zapominamy o braniu pod uwagę siły drzemiącej we krwi. Tylko ten, kto pamięta o tym fakcie, jest w stanie w swych poglądach rozpoznać świat we właściwym porządku. Bez tych założeń żaden rząd nie jest w stanie skutecznie kierować narodem²⁵.

Radykalnie sprzeciwia się on imigracji. Wyznając hasło „Niemcy dla Niemców” uznaje, że idea społeczeństwa wielokulturowego nie działa, a obecność ludności nieniemieckiej wpływa na wzrost przestępczości w kraju. NPD domaga się prawa umożliwiającego deportację cudzoziemców mieszkających w Niemczech²⁶.

Choć niemieccy narodowi demokraci proponują wizję państwa, które byłoby zamieszkałe wyłącznie przez ludność niemiecką, a idea demokracji zostaje zawężona do władzy narodu rozumianego etnicznie, to jednocześnie wysnuć należy w tym miejscu dwa podstawowe wnioski. Pierwszy z nich jest taki, że na płaszczyźnie formy sprawowania władzy określenie programu NPD mianem totalitarnego byłoby nadużyciem. Po drugie, ugrupowanie podkreśla, że „każdy naród ma prawo do samostanowienia i szacunku dla tożsamości kulturowej i narodowej” (*Kulturelle und nationale Identität Jedes Volk hat ein Recht auf Selbstbestimmung und Wahrung kultureller und nationaler Identität*)²⁷. NPD, podobnie jak działające w naszym kraju Narodowe Odrodzenie Polski, wchodzi w skład federacji Międzynarodowej Trzeciej Pozycji²⁸. W manifestie międzynarodówki przeczytać można między innymi:

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, s. 28–29.

²⁷ Ibidem, s. 29.

²⁸ R. Pankowski, *NOP, „patrioci” i folksdojczce*, [online] <http://pankowski.nigdywiecej.org/nop-folksdojczce-pankowski.pdf> [dostęp: 4.11.2017].

Trzecia Pozycja stwierdza, że prawdziwa miłość własnej rasy musi być zrównoważona przez szacunek dla tych, którzy choć różnią się od nas, to jednak w miłości do swej rasy są tacy sami. Trzecia Pozycja popiera koncepcję rasowego separatyzmu, dzięki któremu różniące się grupy rasowe współpracują ze sobą dla wzajemnego dobra, szanując się wzajemnie. Osiedlenie ras w krajach ich pochodzenia jest pierwszym krokiem do pokojowego świata²⁹.

Bez względu na ocenę takiego światopoglądu uznanie go za rasistowski, a tym bardziej nazistowski, byłoby niezgodne z powszechnym rozumieniem rasizmu definiowanego jako światopogląd wyznający wyższość niektórych ras ludzkich nad innymi.

1.2. Społeczeństwo i gospodarka w programie NPD

W dziedzinie ustroju społeczno-gospodarczego ugrupowanie prezentuje typowy dla ruchów narodowych program, domagając się gospodarki podporządkowanej interesom narodowym, społecznego solidaryzmu oraz protekcyjizmu. Przeciwstawia się monopolistom oraz nieograniczonej władzy wielkich międzynarodowych korporacji, a ponadto domaga się ochrony małych i średnich przedsiębiorstw. Strategiczne usługi (jako przykład podano kolej, pocztę, dostawy energii i wody) mają znajdować się w rękach państwa. Rząd powinien nie tylko dbać o sprawiedliwy podział dóbr, ale także tworzyć nowe miejsca pracy. Stosunkowo nowoczesne podejście do gospodarki prezentuje NPD, domagając się wsparcia dla klasy średniej. Do dziś wiele ugrupowań radykalnie nacjonalistycznych i narodowosocjalistycznych w Niemczech i innych państwach europejskich odwołuje się w pierwszej mierze do etosu robotniczego³⁰. Wreszcie, co ciekawe, partia wspomina o równym traktowaniu kobiet i mężczyzn, jednocześnie zastrzegając, że każdy Niemiec powinien być w stanie utrzymać swoją rodzinę³¹.

Solidaryzm społeczny według NPD zakłada sprzeciw wobec zbyt dużych nierówności, godziwą płacę minimalną, reformę rynku pracy (zapewniającą sprawiedliwą pomoc składową dla bezrobotnych, a nie „jałmużnę”), a także sprzeciw wobec prywatyzacji systemu ubezpieczeń społecznych. Z punk-

²⁹ *Deklaracja Trzeciej Pozycji*, [online] <http://www.nop.org.pl/deklaracja-trzeciej-pozycji/> [dostęp: 4.11.2017].

³⁰ Najlepszym dowodem na taki stan rzeczy jest popularność tzw. Autonomicznych Nacjonalistów, posługujących się symboliką „młota i miecza” (emblemem Czarnego Frontu założonego przez Gregora i Ottona Strasserów) oraz odwołujących się do idei strasseryzmu. Zob. *Młot i miecz – symbol społecznej i narodowej rewolucji*, [online] <http://autonom.pl/?p=6204> [dostęp: 04.11.2017].

³¹ *Arbeit...*, op. cit., s. 16–18.

tu widzenia aksjologii liberalnej kontrowersje może budzić postulat wydzielenia z niego cudzoziemców. Mieliby oni podlegać oddzielnemu fundusowi, który czerpałby środki ze składek opłacanych przez nie-Niemców oraz firmy, które ich zatrudniają³².

1.3. Miejsce Niemiec w Europie. Europa według narodowych demokratów

Niezwykle istotny wydaje się rozdział 11., który opisuje wizję Europy według NPD. W pierwszej części skupia się on między innymi na krytyce traktatu lizbońskiego³³, uchwalonego „tylnymi drzwiami”, co zostaje określone jako „pogarda rządzących wobec konstytucyjnej zasady suwerenności ludu, zgodnie z którą wszelka władza państwowa musi pochodzić od ludzi”. Krytyce poddano aktualną wizję Unii Europejskiej, Unii „technokratów i firm”. Jako alternatywę wskazuje się koncepcję Europy Narodów³⁴.

Warto zauważyć, że odwołując się do idei Europy Narodów, niemieccy narodowi demokraci odrzucają tę część dziedzictwa niemieckiego nacjonalizmu, która zakładała prymat Niemiec na Starym Kontynencie, co w pełni manifestowało się w ideach hitleryzmu. *A contrario* można przywołać fakt, że jednym z powodów delegalizacji postnazistowskiej Socjalistycznej Partii Rzeszy przez Federalny Trybunał Konstytucyjny było odwoływanie się do „idei Rzeszy” i niemieckich tradycji imperialnych („wiara w Rzeszę”), zakładających dominację Rzeszy Niemieckiej w Europie³⁵.

Warto odwołać się również do programu wyborczego NPD zamieszczonego przed wyborami do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku. W preambule zawarto myśl przewodnią – „Tak dla Europy, nie dla takiej UE – gdyż Europa powinna także w przyszłości pozostać przestrzenią życiową Europejczyków”. Unia Europejska jako instytucja krytykowana jest za nadmierną ingerencję w suwerenność narodów. Narodowi demokraci twierdzą, że zmienia się ona w „totalitarny moloch” oraz „totalitarne państwo represyjne na wzór ZSRR”. NPD domaga się powrotu do kontroli granic wewnętrznych UE oraz zlikwidowania unii walutowej.

Europa, według NPD, pada ofiarą islamskiego najazdu (w programie do PE pojawiają się odniesienia do walk Europejczyków przeciw muzułmańskiej inwazji od czasów Karola Młota aż do Jana III Sobieskiego). Ugrupo-

³² Ibidem, s. 23–24.

³³ Aktualny program NPD uchwalony został w 2010 roku (ibidem, s. 4).

³⁴ Ibidem, s. 30–31.

³⁵ 1 BvB 1/51.

wanie stanowczo sprzeciwia się negocjacom akcesyjnym z Turcją, a także kolonizacji ze strony Amerykanów. Program NPD zaprezentowany przed wyborami do Parlamentu Europejskiego miał charakter radykalnie antyamerykański. Domagano się między innymi wycofania z Europy „wszystkich obcych, zwłaszcza amerykańskich, oddziałów”, odtworzenia przemysłu zbrojeniowego w Europie oraz utworzenia „Europejskiego Paktu Obronnego” (będącego, jak można mniemać, alternatywą dla NATO). Narodowi demokraci pozytywnie odnosili się natomiast do Rosji, uznając potrzebę rozbudowy stosunków europejsko-rosyjskich, a zwłaszcza współpracy RFN z tym państwem³⁶.

Islamizacji Europy poświęcona jest kilkudziesięciostronicowa broszura *Der Islam. Ursprung. Erscheinungsformen. Problematik* dostępna na stronie internetowej NPD. Zawarte w niej treści to standardowe postulaty europejskiej, antyislamskiej prawicy. Przykładowo, narodowi demokraci uznają minarety za „agresywny symbol” ciemieżycieli i domagają się zakazu wzniesienia zarówno minaretów, jak i meczetów. Ugrupowanie podkreśla jednak, że nie jest wrogię wobec religii oraz że zamierza szanować obowiązującą w Niemczech konstytucyjną wolność wyznania³⁷.

1.4. Stosunek do narodowosocjalistycznej przeszłości

Program partii unika jednoznacznej identyfikacji z tradycjami III Rzeszy. Nawołuje do odrzucenia „kultu winy”, twierdząc, że Niemcy, zwłaszcza młodzi, ze względu na swoją przyszłość potrzebują historii, przeszłości, która zapewni narodowi ciągłość. Pada więc żądanie, by zaprzestano jednoznacznego oskarżania i osądzania Niemców. NPD deklaruje, że Niemcy nie są narodem zbrodniarzy (*Wir Deutschen sind kein Volk von Verbrechern*)³⁸.

Ugrupowanie stwierdza: „8 maja 1945 roku to nie był dzień wyzwolenia, ale klęska i okupacja naszego kraju, a zatem nie ma powodu do świętowania” (*Der 8. Mai 1945 war kein Tag der Befreiung, sondern der Niederlage und Besetzung unseres Landes, und er ist daher kein Anlaß für Feiern*). Alianci oskarżani są o zbrodnie wojenne, w szczególności w kontekście bombardowań oraz wypędzeń. Kwestionowanie tego typu działań jako zbrodni partia uznaje za podwójne standardy. Domaga się też cofnięcia dekretów o wypędzeniach (jako przykład podaje tzw. dekrety Beneša)³⁹.

³⁶ M. Kosman, op. cit., s. 296–297.

³⁷ *Islambroschuere*, [online] https://npd.de/Islambroschuere_NPD.pdf [dostęp: 7.04.2018].

³⁸ *Arbeit...*, op. cit., s. 34.

³⁹ *Ibidem*.

Stosunek NPD do dziedzictwa III Rzeszy to najbardziej kontrowersyjny element działalności tej partii. Narodowi demokraci zasłynęli ze wspomnianych wcześniej marszów w Dreźnie. Działający w NPD prawnik Jürgen Rieger znany jest z jednoznacznie nazistowskich poglądów i podważania skali zbrodni hitlerowskich⁴⁰. Były lider nacjonalistów, Udo Voigt, wywołał skandal, gdy na plakatach wyborczych pojawiło się jego zdjęcie na motorze opatrzone sloganem „dodaj gazu”. Z uwagi na kontrowersje wokół partii uznano to za prowokacyjne nawiązanie do zbrodni Holokaustu⁴¹. W 2015 roku Voigt był oskarżony o kłamstwo oświęcimskie⁴².

Zarysowany tu obraz, mogący wywoływać wrażenie, że cała partia popiera prohitlerowskie resentymety bądź że prowokacyjne zachowania Voigta to oblicze niemieckiego nacjonalizmu, jest jednak nieprawdziwy. Warto sięgnąć do broszury *Der Islam. Ursprung. Erscheinungsformen. Problematik*. Narodowi demokraci deklarują, że „Niemcy są częścią chrześcijańsko-germańskiego Zachodu”. Odwołują się do tradycji Karola Wielkiego, widząc w nim ojca współczesnej cywilizacji europejskiej, do której Niemcy przynależą⁴³. Powszechnie wiadomo, że hitleryzm bazował na wrogości wobec chrześcijaństwa, odwołując się (w szczególności jego „ezoteryczne” skrzydło) do tradycji pogańskich. Również dziś ugrupowania neonazistowskie często odwołują się do tradycji neopogańskich bądź satanistycznych, co widać zwłaszcza w twórczości neonazistowskich zespołów NSBM (narodowosocjalistyczny black metal). Warto odnotować fakt, że NPD odwołuje się akurat do Karola Wielkiego. Alfred Rosenberg, czołowy ideolog III Rzeszy, napisał:

Dla nas idealnym przedstawicielem niemieckiej Rzeszy nie jest Karol Wielki, lecz jego wieczny adwersarz – Widukind – wódz Sasów. Święte Imperium Rzymskie Narodu Niemieckiego nie jest poprzednikiem Trzeciej Rzeszy narodowosocjalistycznej. Widzimy naszych prekursorów raczej we wszelkich rebeliach przeciw temu Imperium, które zachowywało się jak monarchia uniwersalna. Wymieńmy tu Fryderyka II Hohenstaufa czy też tych, którzy podnieśli bunt przeciw cesarzo-papizmowi, jak np. Henryk Lew, Fryderyk-Wilhelm z Brandenburgii, Luter, Hutter, Fryderyk Wielki lub Bismarck. Dziś, cofając się o tysiąclecia, możemy zadeklarować, że jeśli w VIII wieku wódz saski Widukind upadł, to powróci jako zwycięzca, jako Hitler, w wieku XX⁴⁴.

⁴⁰ *Ein Verehrer Hitlers*, „Die Tageszeitung” 20.04.2009, s. 29.

⁴¹ „Dodaj gazu”. *Nacjonalista szokuje*, [online] <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata/2/dodaj-gazu-nacjonalista-szokuje,180901.html> [dostęp: 4.11.2017].

⁴² *Europoseł NPD oskarżony o negowanie Holocaustu*, [online] <https://nacjonalizm.wordpress.com/2015/03/26/europoseł-npd-oskarżony-o-negowanie-holocaustu/> [dostęp: 4.11.2017].

⁴³ *Islambroschuere*, op. cit.

⁴⁴ Cytat za: A. Wielomski, *Teoria ras ludzkich Juliusa Evoli*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 2002, nr 25, s. 11.

NPD wpisuje się w tym miejscu w tradycję europejskich ruchów narodowo-rewolucyjnych odwołujących się do cywilizacji łacińskiej. Narodowym demokratom bliżej do José Antonio Primo de Rivera, Léona Degrelle'a czy Corneliu Zelea Codreanu niż do Adolfa Hitlera, Alfreda Rosenberga czy fanatycznego antyklerykała Josepha Goebbelsa.

1.5. Bezpieczeństwo wewnętrzne i obronność

NPD domaga się przywrócenia Niemcom prywatności i sprzeciwia się monitoringowi czy powszechnemu zbieraniu danych przez urzędy. Mocny nacisk postawiono na przestępczość, której źródłem są obcokrajowcy. Nacjonaliści domagają się likwidacji gett etnicznych oraz wzmocnienia niemieckich granic⁴⁵. Policja ma także konsekwentnie karać i doprowadzać do deportacji obcokrajowców nieposiadających zezwolenia na pobyt w kraju.

Warto zauważyć, że NPD domaga się zwiększenia roli policji w państwie oraz rysuje obraz kraju, w którym policjant będzie traktowany jako „przyjaciel” zwykłego Niemca⁴⁶. Stoi to w sprzeczności z popularną w nacjonalistycznych i neonazistowskich środowiskach młodzieżowych (np. subkultury skinheadów czy kibiców) wrogością do tej formacji.

NPD domaga się też surowej walki z patologiami i przestępczością – żąda wysokich kar za handlem narkotykami oraz domaga się kastracji pedofilów⁴⁷.

W kwestiach wojskowości narodowi demokraci twierdzą, że „każdy naród ma prawo do obrony”. Bezpieczeństwo RFN miałyby zapewnić armia z poboru, będąca „szkołą narodu” i kontynuująca tradycje niemieckiego oręża. Postuluje też powrót do oddzielnego prawa karnego i sądownictwa dla wojska.

Tak jak zdecydowana większość radykalnie nacjonalistycznych ugrupowań, również NPD przeciwstawia się działaniom NATO. Według narodowców jest to organizacja zdominowana przez Stany Zjednoczone. Jako alternatywa proponowany jest europejski system bezpieczeństwa, ewentualnie we współpracy z Rosją⁴⁸.

⁴⁵ *Arbeit...*, op. cit., s. 44.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 45.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 46.

⁴⁸ Podobnie jak kilka innych środowisk europejskiej radykalnej prawicy, również NPD zorientowana jest prorosyjsko, przykładowo domagając się zniesienia sankcji nałożonych na Federację Rosyjską. Zob. *NPD za zniesieniem sankcji wobec Rosji*, [online] <https://nacionalizm.wordpress.com/2015/12/18/npd-za-zniesieniem-sankcji-wobec-rosji/> [dostęp: 4.11.2017].

Zdając sobie sprawę z potęgi broni nuklearnej i konsekwencji, jakie nie się z sobą wojna, narodowi demokraci nie tylko nie nawołują do wojen napastniczych, ale postulują politykę utrzymania pokoju – *peacekeeping* (*Friedenssicherung*)⁴⁹.

2. NPD – Partia neonazistowska? Nowe wcielenie NSDAP?

Istotne jest pytanie o charakter Narodowodemokratycznej Partii Niemiec. Czy jest to organizacja neonazistowska i czy można mówić o próbach odtworzenia NSDAP?

Nie ulega wątpliwości, że zaprezentowany wyżej program polityczny NPD jest kontrowersyjny i ma charakter radykalnie antysystemowy (krytykujący aktualny ustrój polityczny RFN, zakładający uchwalenie nowej⁵⁰ konstytucji), nie oznacza to jednak, że doktryna partii sama z siebie ma charakter narodowosocjalistyczny w hitlerowskim znaczeniu tego pojęcia. W szczególności odnotować należy, że NPD nie proponuje totalitarnego modelu państwa, radykalnie szowinistycznie pojmowanego nacjonalizmu ani eks-terminacji grup społecznych. Zmiana władzy w kierownictwie partii (na stanowisku prezesa) czy istnienie w jej strukturach Krajowego Komitetu Wykonawczego o kolegialnym charakterze pozwala domniemywać, że organizacja ta nie opiera się na nazistowskiej zasadzie wodzostwa (*Führerprinzip*).

W przywoływanym już wyroku 1 BvB 1/51 Federalny Trybunał Konstytucyjny uznał Socjalistyczną Partię Rzeszy za ugrupowanie będące kontynuacją NSDAP, gdyż członkowie tego ruchu, w szczególności ci na najwyższych stanowiskach, byli członkami partii hitlerowskiej bądź innych organizacji nazistowskich w latach trzydziestych i czterdziestych XX wieku (np. SA lub SS) i jednoznacznie odwoływali się do ideologii nazistowskiej, a sama struktura partyjna odpowiadała organizacji NSDAP (np. istniejąca przy partii organizacja paramilitarna będąca odpowiednikiem „brunatnych koszul”, młodzieżówka wzorowana na *Hitlerjugend*, organizacja kobieca). Pomiedzy NSDAP i Socjalistyczną Partią Rzeszy a NPD zachodzą pod tym względem bardzo daleko idące różnice.

⁴⁹ *Arbeit...*, op. cit., s. 47–49.

⁵⁰ W tym miejscu warto zwrócić uwagę na pewien szczegół. Artykuł 79 ust. 3 ustawy zasadniczej RFN głosi, że niedopuszczalne jest zmienienie przepisów art. 1 i 20, zakładających, odpowiednio, poszanowanie godności ludzkiej, praw człowieka i światowego pokoju oraz kształtujących model państwa jako demokratycznej i społecznej republiki federalnej. Fakt, że NPD domaga się uchwalenia nowej konstytucji, nie implikuje negacji podstawowych zasad ustrojowych Republiki Federalnej Niemiec w nowym akcie prawnym.

To, co może budzić kontrowersje w przypadku NPD, to podkreślanie niemieckich ofiar podczas II wojny światowej oraz przypomnienie o alianckich nalotach i innych działaniach wojennych, które według narodowych demokratów były zbrodniami. To jednak nie powinno być przesłanką do jednoznacznego zakwalifikowania partii jako neonazistowskiej. Tendencje do niejednoznacznej oceny okresu dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej charakteryzują znacznie szersze spektrum ideowe – zarówno środowiska narodowosocjalistyczne, jak i nacjonalistyczne czy tradycjonalistyczne. Próby rehabilitacji autorytarnych systemów politycznych z okresu międzywojennego (np. „austrofaszysmu” Engelberta Dollfusa) oraz II wojny światowej (np. marszałka Petaina we Francji czy Antonescu w Rumunii), a także antykomunistycznych ochotników walczących po stronie Niemiec zarówno w ramach narodowych formacji wojskowych i milicyjnych, jak i formacji Waffen-SS, w wielu państwach Europy cechują nie tylko ugrupowania neofaszystowskie czy ultranacjonalistyczne, ale także środowiska tradycjonalistyczne, monarchistyczne i integrystyczne, narodowo-konserwatywne, a nawet chrześcijańsko-demokratyczne, centroprawicowe. Podobnie krytyka niektórych elementów alianckiej polityki podczas wojny, w szczególności zbrodni sowieckich, a także działań na Zachodzie (takich jak zniszczenie ogromnej liczby katolickich kościołów, represje na działaczach zachodnioeuropejskiej prawicy, wreszcie współpraca z ruchami komunistycznymi), nie jest czymś zarezerwowanym wyłącznie dla czcicieli Hitlera. Debata nad moralnym aspektem II wojny światowej budzi kontrowersje. Nie jest przypadkiem, że zakłamywanie pamięci o jej ofiarach poprzez negowanie zbrodni reżimu hitlerowskiego w wielu systemach prawnych jest obwarowane sankcjami karnymi. Z punktu widzenia zarówno historii idei, jak i oceny prawnej krytyczny stosunek do niektórych poczynań zachodnich aliantów, antykomunizm oraz próba rehabilitacji tych Europejczyków, którzy zdecydowali się walczyć przeciwko Związkowi Sowieckiemu (a zwłaszcza podkreślanie, że maj 1945 roku był dla Europy Wschodniej początkiem nowej okupacji), nie mogą być traktowane jako równoznaczne z głoszeniem poglądów neonazistowskich.

Zakończenie. Pozwolić działać ekstremistom?

Losy Narodowodemokratycznej Partii Niemiec to przykład tego, jak trudno w systemie demokratycznym uregulować możliwość krytyki samego systemu. Demokracja, w przeciwieństwie do ustrojów totalitarnych, zakłada duży zakres swobody obywatelskiej, w tym krytykę rządzących. Czy „demokracja zdolna do obrony” nie staje się jednak karykaturą samej siebie?

W polskim kodeksie karnym propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego modelu państwa zostało spenalizowane w art. 256. Należy zauważyć, o czym pisał Lech Gardocki, że być może o wiele mądrzejsza byłaby kryminalizacja zbrodni (a nie poglądów) popełnianych w ramach skrajnych reżimów politycznych. Pojawiają się głosy, że prawno-karna reakcja względem osób głoszących antydemokratyczne hasła może ograniczać wolność słowa i doprowadzić wręcz do momentu, w którym propozycja każdego innego ustroju niż liberalna demokracja odbierana będzie jako zamach na porządek prawny⁵¹. Rozwiązania przyjęte w polskiej Konstytucji w art. 13 oraz – stosunkowo analogiczne – w art. 256 kodeksu karnego są i tak stosunkowo „sztywne” w porównaniu do nieostrej koncepcji „demokracji zdolnej do obrony” przyjętej przez Federalny Trybunał Konstytucyjny. Sytuacja, w której niemożliwe jest krytykowanie ustroju liberalno-demokratycznego oraz wysuwanie postulatów mających na celu jego reformę bądź zmianę, jest sprzeczna z duchem demokracji. Nie sposób również nie zauważyć, że prowadzi to bądź do arbitralnego wykluczania niektórych ideologii politycznych (w przypadku polskiej Konstytucji – faszystów, nazistów oraz komunistów) z życia publicznego w drodze publikacji aktu normatywnego, bądź do ustanawiania prawa, w którym państwowy organ może – jeszcze bardziej arbitralnie – zdecydować o rozwiązaniu ugrupowania politycznego. Trzeba też odnotować, że ta druga sytuacja musi prowadzić do absurdów – w nieubłaganej sprzeczności z duchem liberalnej demokracji, konstytucją oraz ideą praw człowieka stoi nie tylko nazizm, ale także konserwatywny monarchizm, katolicki integralizm czy wreszcie klasyczna myśl polityczna z czasów greckich, i to nie tylko Platona, ale nawet Arystotelesa, gdyż Stagiryta w Księdze III *Polityki*, rozważając definicję obywatela, deklaruje, że „w praktyce jednak mianem obywatela określa się tego, który zarówno w linii ojca, jak i matki pochodzi z rodziny obywatelskiej, a nie z jednej tylko strony, a więc z ojca jedynie lub matki”⁵². Również wyznawania takich poglądów demokratyczne państwo musiałoby zabronić.

W odczuciu autora niniejszego artykułu w państwie demokratycznym to nie radykalizm poglądów powinien być podstawą do delegalizacji partii politycznej, lecz jej antypaństwowa działalność (np. stosowanie terroru czy przygotowywanie zamachu stanu) oraz publiczna aprobata dla czynów realizujących znamiona przestępstw. Działalność taka jest z punktu widzenia demokratycznego państwa prawa karygodna z dwóch przyczyn. Po pierwsze,

⁵¹ P. Bachmat, *Przestępstwa z art. 256 i 257 k.k. – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, Warszawa 2005, s. 21–22.

⁵² Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, Warszawa 2008, s. 78.

działania takie są w niemal każdym państwie traktowane jak przestępstwo – skoro jednostka dokonująca aktu terroru czy ataku na konstytucyjny organ państwowy musi liczyć się z odpowiedzialnością karną (i wieloletnim więzieniem, a w niektórych państwach nawet z karą śmierci), to partia polityczna stosująca takie przestępcze działania powinna liczyć się z tym, że może zostać zdelegalizowana. Po drugie, i to być może jest ważniejsze, stosowanie takich metod jest swoistym „naruszeniem reguł gry” – na swoistym „rynku” ugrupowań, doktryn i propozycji ustrojowych reprezentanci każdej z nich powinni przestrzegać panujących reguł.

NPD jest formacją szalenie kontrowersyjną, jednak sama kontrowersyjność nie może być traktowana jako powód do delegalizacji ugrupowania politycznego. Nacjoniści, dopóki nie traktują swojej partii politycznej jako mechanizmu służącego do łamania prawa, powinni mieć taką samą swobodę działania, jak każde inne ugrupowanie. Fakt, że w Europie wzrasta poparcie dla takich treści (choć w przypadku Niemiec nie przełożyło się to na znaczący wzrost poparcia dla narodowych demokratów, gdyż NPD wyrosła potężna konkurencja w postaci Alternatywy dla Niemiec), jest, paradoksalnie, dodatkowym argumentem za przyzwoleniem dla działalności takich ruchów. Jednym z filarów ustroju demokratycznego jest jednak równość, dlatego więc osoby o poglądach narodowych, krytycznie odnoszące się np. do Unii Europejskiej czy masowej imigracji, miałyby być wykluczone i nie mieć możliwości oddania głosu na partię będącą wyrazicielką ich światopoglądu? W przeciwieństwie do działających poza prawem ugrupowań, takich jak rozbite przez służby Narodowosocjalistyczne Podziemie, NPD nie stawia sobie za cel zabijania osób o innym kolorze skóry. Zamiast spychać prawicowych radykałów do konspiracyjnej działalności (co spotkało środowiska postfaszystowskie we Włoszech i doprowadziło do powstania w tym kraju szeregu skrajnie prawicowych ugrupowań terrorystycznych, biorących czynny udział w walce przeciw bojówkarzom skrajnej lewicy podczas tzw. lat ołowiu) Narododemokratycznej Partii Niemiec należy pozwolić na legalne funkcjonowanie. To nie sąd konstytucyjny w Karlsruhe, lecz wyborcy przy urnach powinni móc zdecydować, czy model „narodowej demokracji” jest tym, czego potrzebuje Republika Federalna Niemiec. W szczególności warto zwrócić uwagę na fakt, że dwa najsilniejsze ugrupowania nacjonalistyczne w Europie, francuski Front Narodowy oraz węgierski Jobbik, wychodząc z marginesu życia politycznego i stając się równoważnymi, a wręcz czołowymi graczami sceny politycznej (Marine Le Pen, w przeciwieństwie do swojego ojca, miała realne szanse, by zostać prezydentem Francji, zaś węgierscy narodowcy są główną opozycją wobec rządzącej partii Fidesz),

w celu zdobycia głosów bardziej centrowego elektoratu przechodzą z pozycji skrajnie prawicowych na umiarkowane. Podobny trend można zauważyć w środowiskach polskich narodowców – budzący największe kontrowersje Obóz Narodowo-Radykalny dekadę temu używał salutu rzymskiego i mundurów wzorowanych na przedwojennych uniformach tej formacji (co budziło skojarzenia z faszystowskimi tendencjami), będąc ugrupowaniem związanym głównie ze środowiskami skinheadowskimi i kibicowskimi, dziś zaś, gdy jest zdecydowanie silniejszy i wyraźnie widać, że ma ochotę stać się częścią realnego życia politycznego w Polsce, odwołuje się do pojęcia „nacjonalizmu chrześcijańskiego” i z pozycji katolickich... potępia rasizm⁵³. W odczuciu autora niniejszego artykułu, tak jak RFN, również państwo polskie powinno w tej kwestii zachowywać odpowiednią wstrzemięźliwość, choćby po to, by w imię ochrony tolerancji nie prowadzić polityki dyskryminacji.

PROGRAM AND DOCTRINE OF THE NATIONAL DEMOCRATIC PARTY OF GERMANY
AND THE FREEDOM OF ACTIVITY OF POLITICAL PARTIES
IN A DEMOCRATIC STATE OF LAW

ABSTRACT

The doctrine and program of the National-Democratic Party of Germany (NPD) makes causes great controversy. Its members are accused of neo-Nazism, in Poland they are commonly known for postulate revision of borders. The Federal Constitutional Court has resolved twice that the party should be banned or not. The text analyzes the current program of NPD (and, for example, interviews with activists) in terms of its possible non-compliance with the standards adopted in democratic countries. It is pointed out that although these demands are nationalistic, they do not assume building a totalitarian state (in some cases they are even the opposite and lead to strengthening democratic mechanisms) and the party does not incite in any way to deprive anyone of his basic rights. In summary, I would assume that the mechanism of closure of political parties should be regulated in more detail to democracy, even “ready to defend”, did not become its distortion.

KEYWORDS

nationalism, neo-Fascism, neo-Nazism, Germany, NPD

⁵³ „Odrzucamy rasizm” – wspólna deklaracja ONR, MW, RN i Stowarzyszenia Marsz Niepodległości, [online] <http://www.fronda.pl/a/odrzucamy-rasizm-wspolna-deklaracja-onr-mw-rn-i-stowarzyszenia-marsz-niepodleglosci,102803.html> [dostęp: 7.04.2018].

BIBLIOGRAFIA

1. *Arbeit. Familie. Vaterland. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD)*, Berlin 2013.
2. Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 roku, zmieniona ostatnio w dniu 29 lipca 2009 roku (BGBl. I S. 2248).
3. Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, Warszawa 2008.
4. Bachmat P., *Przestępstwa z art. 256 i 257 k.k. – analiza dogmatyczna i praktyka ścigania*, Warszawa 2005.
5. Bożyk S., *Niemcy, [w:] Systemy ustrojowe państw współczesnych*, red. S. Bożyk, M. Grzybowski, Białystok 2012.
6. *Ein Verehrer Hitlers*, „Die Tageszeitung” 20.04.2009.
7. Kosman M., Malendowicz P., *Głos polskich i niemieckich nacjonalistów w debacie na temat integracji europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2015, nr 9.
8. Kosman M., *Programy niemieckich partii politycznych w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku. Wybrane aspekty*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2014, nr 8.
9. Nieć M., *Komunikowanie polityczne w nowoczesnym państwie*, Warszawa 2013.
10. Pach M., *Niemiecka koncepcja demokracji zdolnej do obrony (zarys problematyki)*, „Przełom Konstytucyjny” 2017, nr 2.
11. Tokarczyk R., *Współczesne doktryny polityczne*, Warszawa 2010.
12. Weissmann K., *Schöpfer des Schuldkults*, „Junge Freiheit” X 2013, 42/13/11.
13. Wielomski A., *Teoria ras ludzkich Juliusa Ewoli*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi” 2002, nr 25.

ORZECZNICTWO FEDERALNEGO TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

1. 1 BvB 1/51.
2. 2 BvB 1/01.
3. 2 BvB 1/13.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

1. *Antypolskie hasła i plakaty w kampanii NPD*, [online] <http://www.rp.pl/arttykul/702986-Antypolskie-hasla-i-plakaty-w-kampanii-NPD.html#ap-1> [dostęp: 4.11.2017].
2. Bartyzel J., *Polityczne i metapolityczne konsekwencje udziału w moskiewskiej paradzie*, [online] <http://www.legitymizm.org/defilada> [dostęp: 4.11.2017].
3. *Čižnár dal návrh na rozpustenie Kotlebovej strany*, [online] https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/430584-ciznar-dal-navrh-na-rozpustenie-kotlebovej-strany/?utm_source=pravda&utm_medium=hp-box&utm_campaign=shp_rightbox [dostęp: 23.03.2018].
4. *Deklaracja Trzeciej Pozycji*, [online] <http://www.nop.org.pl/deklaracja-trzeciej-pozycji/> [dostęp: 4.11.2017].
5. *„Dodaj gazu”. Nacjonalista szokuje*, [online] <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/dodaj-gazu-nacjonalista-szokuje,180901.html> [dostęp: 4.11.2017].
6. *Europoseł NPD oskarżony o negowanie Holocaustu*, [online] <https://nacjonalizm.wordpress.com/2015/03/26/europosel-npd-oskarzony-o-negowanie-holocaustu/> [dostęp: 4.11.2017].

7. *Far-right Group National Action to Be Banned Under Terror Laws*, [online] <http://www.bbc.co.uk/news/uk-38286708> [dostęp: 23.03.2018].
8. *Islambroschuere*, [online] https://npd.de/Islambroschuere_NPD.pdf [dostęp: 7.04.2018].
9. *Jest wniosek o rozwiązanie Dumy i Nowoczesności za świętowanie urodzin Hitlera*, [online] <https://www.tvn24.pl/katowice,51/jest-wniosek-o-rozwiazanie-dumy-i-nowo-czesnosci,815653.html> [dostęp: 16.02.2018].
10. *Landser: Danzig, Breslau und Stettin*, [online] http://www.tekstowo.pl/piosenka,landser,danzig_breslau_und_stettin.html [dostęp: 4.11.2017].
11. *Landser: Polacken Tango*, [online] http://www.tekstowo.pl/piosenka,landser,polacken_tango.html [dostęp: 4.11.2017].
12. *Lider NPD: „Polski nacjonalista jest mi bliższy niż zdrajcy z Bundestagu”*, [online] <http://www.nacjonalista.pl/2016/09/10/lider-npd-polski-nacjonalista-jest-mi-blizszy-niz-zdrajcy-z-bundestagu/> [dostęp: 4.11.2017].
13. *„Maréchal, Nous Voilà!”. Ideowy wymiar Francji Vichy (1940–1944)*, [online] <https://konserwatyzm.pl/marechal-nous-voila-ideowy-wymiar-francji-vichy-1940-1944/> [dostęp: 4.11.2017].
14. *Marsz weteranów Legionu Łotewskiego SS w Rydze*, [online] <http://przegladbaltycki.pl/1106,marsz-weteranow-legionu-lotewskiego-ss-w-rydze.html> [dostęp: 4.11.2017].
15. *Mit II wojny światowej jako wojny Dobra ze Złem*, [online] <http://szturm.com.pl/index.php/miesiecznik/item/172-mit-ii-wojny-swiatowej-jako-wojny-dobra-ze-zlem> [dostęp: 4.11.2017].
16. *Młot i miecz – symbol społecznej i narodowej rewolucji*, [online] <http://autonom.pl/?p=6204> [dostęp: 04.11.2017].
17. *„Należycie do naszej rodziny” – wywiad z Pierre’em Dornbrachem, liderem młodzieżówki NPD – Junge Nationaldemokraten*, [online] <http://szturm.com.pl/index.php/miesiecznik/item/246-nalezycie-do-naszej-rodziny-wywiad-z-pierre-em-dornbrachem-przedstawicielem-mlodziejowki-npd-junge-nationaldemokraten> [dostęp: 4.11.2017].
18. *Neo-Nazis upstage Dresden memorial*, [online] <https://www.theguardian.com/world/2005/feb/14/secondworldwar.germany> [dostęp: 4.11.2017].
19. *Neonaziści wychodzą z cienia*, [online] <http://superwizjer.tvn.pl/aktualnosci,984,n/neonazisci-wychodza-z-cienia,41220.html> [dostęp: 4.11.2017].
20. *Niemcy: Na ulicach zawisły antypolskie plakaty*, [online] <http://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-niemcy-na-ulicach-zawisly-antypolskie-plakaty,nId,1013949> [dostęp: 4.11.2017].
21. *Niemiecki rząd: „nie” rewizji granic*, [online] <http://www.iap.pl/?id=wiadomosci&nwiad=62997> [dostęp: 4.11.2017].
22. *Nordycki Ruch Oporu zdelegalizowany. „Szerzy mowę nienawiści”*, [online] <https://www.tvp.info/35030388/nordycki-ruch-oporu-zdelegalizowany-szerzy-mowe-nienawisci> [data dostępu: 23.03.2018].
23. *NPD za zniesieniem sankcji wobec Rosji*, [online] <https://nacjonalizm.wordpress.com/2015/12/18/npd-za-zniesieniem-sankcji-wobec-rosji/> [dostęp: 4.11.2017].
24. *„Odrzucamy rasizm” – wspólna deklaracja ONR, MW, RN i Stowarzyszenia Marsz Niepodległości*, [online] <http://www.fronda.pl/a/odrzucamy-rasizm-wspolna-deklaracja-onr-mw-rn-i-stowarzyszenia-marsz-niepodleglosci,102803.html> [dostęp: 7.04.2018].

25. Pankowski R., *NOP, „patrioci” i folksdojcze*, [online] <http://pankowski.nigdywiecej.org/nop-folksdojcze-pankowski.pdf> [dostęp: 4.11.2017].
26. *Ukraińcy uczcili pamięć SS Galizien: w mundurach Waffen-SS i pod flagami OUN-UPA*, [online] <http://www.kresy.pl/wydarzenia,spoleczenstwo?zobacz/ukraincy-ucztili-pamiec-ss-galizien-w-mundurach-ss-i-pod-flagami-oun-upa-video-foto> [dostęp: 4.11.2017].
27. *Zatrzymać inwazję Polaków. NPD musi zdjąć antypolskie plakaty*, [online] http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,7058156,_Zatrzymac_inwazje_Polakow_NPD_musi_zdjac_antypolskie.html [dostęp: 4.11.2017].